

गाजर लागवड तंत्रज्ञान

प्रा. वैभव गिरी

सहाय्यक प्राध्यापक (कृषि किटकशास्त्र विभाग)
रामकृष्ण बजाज कृषि महाविद्यालय, पिपरी-वर्धा

गाजराचे पीक महाराष्ट्रात नव्हे तर पूर्ण भारतामध्ये घेतल्या जाते. गाजराचा उपयोग सूप, सॅलड, लोणची, हलवा, जॅम इत्यादी पदार्थ तयार करण्यासाठी करतात. गाजराच्या चकत्या करून सुकवून त्या साठविल्या व त्या चकत्या वर्षभर आहारात वापरता येतात. गाजराचा उपयोग आहारात भाजी बनवून किंवा कच्ची खाण्यासाठी केला जातो. जनावरांचे खाद्य म्हणूनही केला जातो. गाजरामध्ये अ जीवनसत्व भरपूर प्रमाणात असल्यामुळे त्याचा आहारात नियमित उपयोग केल्यास डोळ्यांचे आरोग्य उत्तम राहून दृष्टीदोष यासाठी अत्यंत लाभकारी आहे शिवाय गाजर हे वेगवेगळ्या आजारांवर सुद्धा उपयोगी आहे.

लागवड हंगाम:

ऑक्टोबर महिन्याच्या शेवटी व नोव्हेंबर महिन्याच्या पहिल्या आठवड्यात गाजराची लागवड केल्यास जास्त उत्पादन मिळून गाजराचा आकार आणि रंग चांगला राहतो शिवाय गोड चव राहते त्यामुळे मार्केट मध्ये भाव चांगला मिळतो. परंतु गाजराची लागवड डिसेंबर महिन्यापर्यंत करता येते.

हवामान:

गाजर हे थंड हवामानात वाढणारे पिक आहे. गाजराला आकर्षक रंग येण्यासाठी व उत्पादन चांगले येण्यासाठी तापमान १५-२० अंश से. असावे लागते. त्यापेक्षा कमी असेल तर अतिरिक्त वाढ होऊन चव राहत नाही व तापमान जास्त असेल तर वाढ खुंटते आणि उत्पादनात घट येते.

जमिन:

गाजराच्या लागवडीसाठी योग्य जमीन मड आणि भुसभुशीत असेल तर गाजराची लागवड खूप चांगली होते पाण्याचा चांगला निचरा होणारी जमीन निवडावी जमिनीची सामू ६ ते ७ पर्यंत असावी जास्त आम्लवर्गीय जमिनीत गाजर ची प्रत खालवते लागवडीसाठी निवडलेली जमीन खोल उभी-आडवी नांगरून घ्यावी शेवटच्या पाळीपूर्वी जमिनीत हेक्टरी २५ ते ३० गाड्या शेणखत चांगले मिसळून घ्यायचे पाटाने शेतातील माती सपाट करून घ्यावी.

बीज प्रक्रिया:

पेरणीपूर्वी बियाणे २४ तास पाण्यात भिजून ठेवल्यास कमी कालावधीत चांगली उगवण होते. पेरणीपूर्वी प्रति किलो बियास ३ ग्राम कॅप्टन किंवा थायरम चोळावे. त्यामुळे करपा या रोगाचे जास्त प्रादुर्भाव होत

नाही एक हेक्टर क्षेत्रासाठी ५ ते ६ किलो बियाणे पुरेसे आहे.

जाती:

(अ) आशियायी जाती:

या जाती उष्ण हवामानात चांगल्या येतात. या जातीचा रंग तांबडा, काळसर पिवळा असतो. गाजरे आकाराने मोठी असून आतील कठीण गाभा मोठा असतो. या जातीची गाजरे वरती जाड आणि टोकावडे निमुळते असतात. गाजरावर तंतूमुळे अधिक असतात. या जातीमध्ये 'अ' जीवनसत्वाचे प्रमाण कमी असते. मात्र ही गाजरे चवीला गोड असून जास्त रसाळ असतात. या जातीचे बी महाराष्ट्रात तयार होऊ शकते.

१) पुसा केशर:

ही जात लोकल रेड आणि नॅटेज या जातीच्या संकरातून विकसित करण्यात आली आहे. गाजराचा रंग आकर्षक, केशरी असून आतील भाग नरम असतो. यामध्ये 'अ' जीवनसत्वाचे प्रमाण अधिक आहे. प्रति हेक्टरी २५ टन इतके उत्पादन मिळते. काढणीस उशीर झाला तरी गाजरे चांगली राहतात. पेरणीनंतर ८०-९० दिवसांत तयार होते. ही जात कमी कालावधीत जास्त उत्पादन देणारी म्हणून महाराष्ट्रात लागवडीसाठी प्रसिद्ध आहे.

२) पुसा मेघाली:

ही जात पुसा केशर आणि नॅटेजच्या संकरातून निवड पद्धतीने विकसित करण्यात आली आहे. ही जात खीसाठी चांगली असून ११०-१२० दिवसांत तयार होते. या जातीची गाजरे आकर्षक नारंगी असून लांब असतात. या गाजरावर तंतूमुळे नसतात. यामध्ये 'अ' जीवनसत्व भरपूर असते. या जातीचे उत्पादन हेक्टरी २५ ते २८ टन मिळते.

(ब) यूरोपीय जाती:

थंड हवामानात वाढणाऱ्या या जाती द्विवर्षीय असतात. या गाजराचा रंग केशरी किंवा नारंगी असून आकाराने सारख्या जाडीचे असतात. या जातीच्या पानांची वाढ कमी असते. लवकर काढणीला तयार होतात. गाजरे खाताना कोरडी लागतात. परंतु या जातीचे बी भारतात तयार होत नाही.

१) पुसा जमदग्नी:

हा वाण ईसी-९९८१ आणि नॅटेज यांच्या संकरातून विकसित केला आहे. गाजर १५-१६ सें.मी. लांब, केशरी रंगाचे निमुळते असते. आतील भाग

एकसारख्या रंगाचा नॅटजसारखा आहे. या वाणात कॅरोटीनचे प्रमाण अधिक असते. लवकर तयार होते आणि उत्पन्न जास्त येते.

२) नॅटज:

या जातीचे गाजर मध्यम लांबीचे टोकार्परत एकसारखे, चांगल्या आकाराचे असते. आतील गाभ्याचा कठीण भाग थोडाच असतो. रंग इतर भागासारखा नारंगी असतो. पाण्याचे प्रमाण कमी असून या गाजरावर तंतूमुळे नसतात. उत्पादन चांगले येते. पेरणीपासून ८० ते ९० दिवसांत पीक तयार होते.

३) चॅटनी:

या जातीचे गाजरे आकर्षक गर्द लालसर नारिंगी मध्यम (१० - १५ से.मी.) लांबीची असतात. चव आणि गुणवत्ता अतिशय उत्कृष्ट असून गर गोड, मुलायम असतो. ही जात कॅनिंग आणि साठवणीला चांगली आहे. हेक्टरी १५ टन उत्पादन मिळते.

लागवड:

गाजराच्या लागवडीसाठी जमिन खोल उभी - आडवी नांगरून, शेणखत मिसळून जमिन सपाट करून घ्यावी. बी सरीवरंब्यावर पेशावी. दोन वरंब्यातील अंतर ४५ सेमी ठेवावी बियाची टोकून पेरणी करतांना ३० ते ४५ सेमी अंतरावर सरी ओढून दोन्ही बाजूंनी १५ सेमी अंतरावर टोकन पध्दतीने लागवड करावी. पाभरीने बी पेरतांना दोन ओळीत ३० ते ४५ सेमी अंतर ठेवावी आणि नंतर विरळणी करून दोन रोपातील अंतर ८-१० सेमी ठेवावे. एक हेक्टर क्षेत्रासाठी गाजराचे सुमारे ५ ते ६ किलो बियाणे लागते. बियाणे उगवून येण्यास पेरणीनंतर १२ ते १५ दिवस लागतात. पेरणीपूर्वी बियाणे २४ तास पाण्यात भिजत ठेवल्यास हा काळ कमी करता येतो.

खते व्यवस्थापन:

जमिनीच्या मगदुरानुसार २० ते ३० गाड्या शेणखत जमिनीच्या पूर्वमशागतीच्या वेळी मिसळून द्यावे. गाजराच्या पिकाला दर हेक्टरी ८० किलो नत्र ६० किलो स्फुरद आणि ६० किलो पालाश द्यावे. नत्राची अर्धी मात्रा आणि स्फुरद व पालाशची संपूर्ण मात्रा पेरणीपूर्वी किंवा पेरणी वेळी द्यावी. नत्राची उर्वरित अर्धी मात्रा लागवडीनंतर २० दिवसांनी द्यावी.

पाणी व्यवस्थापन:

बियांची उगवण चांगली होण्यासाठी जमिन तयार झाल्यावर वाफे आधी ओलावून घ्यावेत आणि वाफसा आल्यावर बी पेशावे. पेरणी केल्यानंतर लगेच हलके पाणी द्यावे. उगवण झाल्यावर नियमित पाणी देऊन पिकाच्या ५० दिवसाच्या कालावधीत जमिनीत चांगला आंलावा टिकून राहिल याची काळजी घ्यावी. हिवाळ्यात ५ ते ८ दिवसांच्या अंतराने पाणी द्यावे. गाजर काढणीपूर्वी १५ ते २० दिवस पाणी देणे बंद करावे म्हणजे गाजरात गोडी

निर्माण होते. पाण्याचे प्रमाण जास्त झाले तर गाजरात तंतुमय मुळांची वाढ जास्त होते.

कीड नियंत्रण:

गाजराच्या पिकावर साड्या भुंगा (गाजर विव्हिल) सहा ठिपके असलेले तुडतुडे आणि रूटफ्लाय या किडीचा उपद्रव होतो. तुडतुडे या किडीच्या नियंत्रणासाठी असिटामीप्रिड २०% एस.पी. ५ ग्राम किंवा एमिडाक्लोप्रिड १५.८% एस.एल. ५ मिलि किंवा फिप्रोनील ५% एस.सी. १० ग्राम थायमीथोक्झाम २५% डब्ल्यू.पी. ३ ग्राम किंवा डायमिथोएट ३०% ई.सी. २० मिली १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारावे. गाजरावर रूटफ्लाय या किडीची प्रौढ माशी गर्द हिरच्या ते काळसर रंगाची असते. या किडिच्या अळ्या पिवळसर पांढ-या रंगाच्या असून त्या गाजराची मुळे पोखरून आत शिरतात आणि आतील भाग खात त्यामुळे गाजराची मुळे वेडीवाकडी होतात आणि कुजतात. गाजराची पाने सुकतात. सोड्या भुंगा आणि रूटरप्लाय या किडीच्या नियंत्रणासाठी १० लिटर पाण्यात क्लोरॉट्रानीलीप्रोल १८.५% एस.सी. ३ मिलि किंवा इमामेक्टीन बेन्झोएट ५% एस.सी. ३ ग्राम किंवा क्लोरोपायरीफोस २०% ई.सी. २० मिलि. किंवा इंडोझीकार्ब १५.८ % ई.सी. १० मिलि किंवा प्रोफेनोफोस ५०% ई.सी. २० मिलि किंवा क्वीनाल्फोस २०% ई.सी. २५ मिलि किंवा स्पीनोसाड ४५% एस.सी. ३-५ ग्राम प्रति १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारावे.

रोग नियंत्रण:

गाजराच्या पिकावर करपा, भुरी, मर पानांवरील ठिपके इत्यादी रेंगाची लागण होते. या सर्व रोगांच्या नियंत्रणासाठी पेरणी पूर्वी कॅप्टन किंवा थायरम ३ ग्राम प्रति किलो या प्रमाणात बीज प्रक्रिया करावी. तसेच रोग आल्या नंतर कार्बेन्डेझिम २० ग्राम किंवा कॉपरओक्सीक्लोराईड २० ग्राम प्रति १० लीटर पाण्यात घेऊन फवाराणी करावी.

काढणी:

गाजराची काढणी बियाणाच्या पेरणीनंतर जातीनुसार ५० ते ९० दिवसात करतात. गाजरे चांगली तयार व्हावीत म्हणून काढणीपूर्वी पिकाला १५ ते २० दिवस पाणी देण्याचे बंद करावे. कुदलीने खोदून हाताने उपटून किंवा नाग्राच्या सहायाने गाजराची काढणी करावी. गाजरावरील पाने कापून गाजरे पाण्याने स्वच्छ धुवून घ्यावीत. लहान मोठी गाजरे आकारानुसार वेगळी करावीत.

उत्पादन:

पेरणीपासून ८० ते ९० दिवसात गाजराचे पीक तयार होते. जातीनुसार प्रति हेक्टर २०-२५ टन इतके उत्पादन मिळते.

(संपर्क: +९१ ९१४६४१२२१०)

